

Sosiaalipedagogiikka nuorten yhteiskunnallisen kasvun tukena

Elina Nivala

Sosiaalipedagogisen toiminnan yleisluontoiseksi tavoitteeksi voidaan määritellä tukea ihmistä eri elämänvaiheissa löytämään oma paikkansa yhteiskunnassa ja tulemaan yhteiskunnan toimintakykyiseksi jäseneksi (ks. García Garrido, Alejos Grau & Rodríguez Sedano 2001, 11; Hämäläinen & Kurki 1997, 177, 188). Nuorena ihminen etsii ikään kuin ensimmäistä kertaa omia kiinnittymiskohtiaan vallitsevaan sosiaaliseen järjestykseen, ja vaikka hän varsinkin nyky maailmassa joutuu etsimään paikkaansa elämänsä aikana vielä useaan otteeseen, voi tätä ensimmäistä kertaa pitää olennaisena myös tulevien etsintöjen onnistumisen kannalta. Vaikka sosiaalipedagoginen mielenkiinto ei rajoitukaan tähän ikäryhmään, on nuoruus elämänvaiheena ja nuoruudessa tapahtuvan yhteiskunnallisen kasvun tukeminen erityisen tärkeää. Tarkastelen tässä artikkelissa, mitä sosiaalipedagogiikan tehtävän määrittely tällä tavalla tarkoittaa: mitä tavoite ”auttaa löytämään paikkansa yhteiskunnassa” tarkemmin ottaen merkitsee ja mitä se merkitsee erityisesti nuoruuteen liittyvänä tehtävänä.

Paikan löytäminen yhteiskunnassa

Sosiaalipedagogiikka voidaan määritellä ajattelu- ja toimintatavaksi, jossa yhdistyvät sosiaalinen ja kasvatuksellinen näkökulma todelli-

suuteen. Sosiaalinen ja kasvatuksellinen eivät ole käsitteinä yksiselitteisiä näkökulman määrittäjiä, mutta hyvin yleisellä tasolla voidaan sosiaalisen nähdä viittaavan yksilön suhteisiin muihin ihmisiin ja näiden suhteiden muodostamaan, eriasteisesti järjestäytyneeseen ja kulttuurisesti jäsentyneeseen kokonaisuuteen, yhteiskuntaan (ks. Giddens 2001, 22, 699; myös Kurki 2006, 146–147). Kasvatuksellinen näkökulma tähän sosiaaliseen tuo esiin suhteiden kehittymisen eli yksilön kasvun sosiaalisen ympäristönsä osaksi, yksilöllisen ja sosiaalisen kehityksen suhteissaan eläväksi ja toimivaksi yhteisön ja yhteiskunnan jäseneksi. Sosiaalipedagogiikka tarkastelee siis yksilön ja hänen sosiaalisen ympäristönsä suhteiden kehittymistä, pyrkii löytämään mahdollisuuksia kehityksen tukemiseen ja siinä ilmenevien ongelmien ehkäisemiseen ja korjaamiseen sekä toteuttamaan kasvatuksellista toimintaa parhaan mahdollisen kehityksen aikaansaamiseksi.

Sosiaalipedagogisessa teoriassa ja toiminnassa voidaan erottaa kaksi painopistettä tai kehityslinjaa: yleinen yhteiskunnallisen kasvun ja kehityksen tukeminen, joka nähdään tarpeellisenä jokaisen ihmisen kasvuprosessissa, sekä erityinen kasvatuksellinen tuki, jota tarvitaan sosiaalisesta huono-osaisuudesta ja ongelmista kärsivien kohtaamiseksi ja heidän parhaan mahdollisen kehityksensä mahdollistamiseksi (ks. esim. Montoya Sáenz 2002, 31–33; Quintana 1994, 24–25). Kuitenkin näissä molemmissa voi nähdä olevan kyseessä ihmisen tukeminen kasvussaan yhteiskunnan jäseneksi ja jäsenenä, kasvatuksellinen ohjaaminen ja vahvistaminen oman paikan löytämiseksi yhteiskunnassa. Sosiaalipedagogiikan teoriaperinteessä tähän oman paikan etsimiseen ja löytämiseen viitataan useammilla eri käsitteillä: Jos huomio kiinnitetään prosessiin, jossa yksilö kehittyy yhteisönsä ja yhteiskuntansa jäseneksi, sitä voidaan tarkastella sosialisaationa. Jos puolestaan ollaan kiinnostuneita lopputuloksesta, yhteiskunnan toimintajärjestelmiin kiinnittymisestä, voidaan käyttää integraation käsitettä ja puhua yhteiskunnallisesta, sosiaalisesta, poliittisesta, kulttuurisesta jne. integraatiosta. Viime vuosina on ajankohtaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa tarkasteltu paljon

kansalaisuuskysymyksiä ja kansalaiskasvatusta, ja myös kansalaisuus on mahdollista nähdä yhteiskunnallisen paikan löytämiseen liittyvänä käsitteenä.

Sosialisaation, integraation ja kansalaisuuden käsitteet liittävät sosiaalipedagogiikan tehtävän määrittelyn hiukan erilaisiin teoreettisiin perinteisiin, mutta kyseessä on saman tavoitteen jäsentäminen, yksilön ja yhteiskunnan suhteen kehittymisen ja kehityksen tukemisen tarkastelu eri näkökulmista. Joka tapauksessa sosiaalipedagogisen tarkastelun perusluonteeseen kuuluu sen korostaminen, ettei kyse ole vain sopeuttamisesta yhteiskuntaan, yksilön yhteiskunnallistamisesta, vaan samassa prosessissa tulee tukea myös ihmisen yksilöllistä kasvua, kehittymistä omaksi itsekseen. Paikan löytäminen yhteiskunnassa ei tavoitteena tarkoita myöskään vain omien tarpeiden ja toiveiden mukauttamista yhteiskunnan asettamiin ehtoihin vaan myös pyrkimystä vallitsevien sosiaalisten, poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen ehtojen muokkaamiseen paremmin yhteiskunnan jäsenten tarpeiden ja toiveiden täyttymistä mahdollistaviksi, kriittisen yhteiskunnan jäsenyyden kehittymistä. (Ks. Hämäläinen & Kurki 1997, 174, 188; Montoya Sáenz 2002, 31–33; Quintana 2002b, 202.)

Sosialisaatio paikan etsimisen prosessina

Sosialisaatio tarkoittaa yleisellä tasolla määriteltynä kokonaisvaltaista prosessia, jossa ihminen omaksuu ensin lähiyhteisössään ja myöhemmin laajemmin yhteiskunnassa vallitsevat toiminta- ja ajattelutavat, sosiaaliseen ja kulttuuriseen perintöön perustuvat käyttäytymisnormit, arvot, näkemykset ja uskomukset, ja tulee siten sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti toimintakykyiseksi. Sosialisaatio on näin mahdollista nähdä yksilön kehitysprosessina, jonka kuluessa hän vähitellen löytää yhteiskunnallisesti hyväksyttävän toiminnan ja elämän raamit. Sosialisaatiossa yksilö oppii kokemuksellisesti tuntemaan ne ehdot, joiden puitteissa hänen on löydettävä oma paikkansa yhteiskunnassa, ja kiinnittyä näiden oppimiskokemustensa kautta yhteiskuntaan. Kasvatus on tietois-

ta toimintaa sosialisatioprosessin edistämiseksi ja ohjaamiseksi, sillä kaikkea kulttuurista ja sosiaalista perintöä ei nähdä tarpeelliseksi tai toivottavaksi uusintaa eli siirtää sosialisatiossa uudelle sukupolvelle, vaan omaksuttaviin asenteisiin ja toimintamalleihin halutaan vaikuttaa tavoitteellisin kasvatustoimin. Kasvatuksella siis ohjataan yksilön kehitystä yhteisönsä ja yhteiskuntansa toimintakykyiseksi jäseneksi. Samalla kasvatusta voi uudistaa yhteiskuntaa, johdattaa yksilöä sosialisatioprosessissaan sellaiseen aktiiviseen vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa, jossa yksilö ei vain sopeudu ympäröivän todellisuuden ehtoihin vaan myös vaikuttaa niihin omalla toiminnallaan, kehittyä kykeneväksi muuttamaan yhteiskuntaa. (Ks. esim. Siljander 2002, 23–25, 42–47; myös Antikainen 1998, 102–105.)

Sosiaalipedagogisesti mielekäs sosialisatiotulkinta korostaa nimenomaan prosessin aktiivista ja vuorovaikutteista luonnetta, yhteiskunnallisen sopeutumisen sijaan yksilön kriittistä toimintakykyä vahvistavaa kehitystä. Sosiaalipedagogisen toiminnan, sosiaalisen kasvatuksen, tavoitteena on tukea yksilön aktiivista osallistumista omaan sosialisatioonsa eli vahvistaa tiedostavan ja kriittisen asenteen kehittymistä omaksuttavia asioita kohtaan. Sosiaalipedagogisen sosiaalisen kasvatuksen erityisenä sosialisatiotehtävänä on ohjata sosialisatioprosessia niin, että ihminen voi kasvaa sosiaalisissa suhteissaan, oppia yhteiselämään sekä lähiyhteisössään että yhteiskunnassa ja kehittyä aktiiviseksi toimijaksi omassa ympäristössään. Ihminen nähdään perusluonteeltaan sosiaalisena, mutta tämä sosiaalisuus on jotain sellaista, mikä täytyy kasvatuksella herättää ja saada kehittymään kohti sosiaalista kypsyyttä, valmiutta elää yhteydessä muihin ihmisiin yhteisiin tavoitteisiin ja yhteistoimintaan perustuvassa yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Yhteiskunta voi kehittyä vain sen jäsenten kriittisen ja vapaan luovuuden kautta, joten sosialisatio ei saa tukahduttaa yksilöllisten valmiuksien kehittymistä, vaan sen tulee tukea niitä yhteydessä sosiaalisiin valmiuksiin ja sosiaaliseen ajateluun. Sosiaalipedagogiikan tehtävänä on sovittaa yhteen tietyn yhteiskunnan, sosiaalisen todellisuuden, asettamat

ehdot ja jokaisen ainutkertaisen yksilön paras mahdollinen kehitys, ja tämä tapahtuu pyrkimällä hyvän – parhaan mahdollisen – sosialisatiion aikaansaamiseen. Parhaassa mahdollisessa sosialisatiiossa yksilö sopeutuu ympäröivän yhteiskunnan elämälleen asettamiin tiettyihin ehtoihin, mutta samalla hän muodostaa niihin persoonallisen suhteen ja kehittyi kykeneväksi arvioimaan ja niitä ja toimimaan niiden muuttamiseksi. Paras mahdollinen sosialisatio johtaa yksilön positiiviseen integroitumiseen yhteiskuntaan. (Ks. Montoya Sáenz 2002, 43–46; myös García Garrido, Alejos Grau & Rodríguez Sedano 2001, 16, 25; Quintana 1994, 167, 170–173.)

Integraatio paikan löytämisenä

Sosiaalipedagogiikan tehtävän voi historiallis-yhteiskunnallisesta näkökulmasta määritellä integraatiokäsitteen avulla siten, että sen pyrkimyksenä on yhteiskuntien teollistumisen aikaansaaman integraatio-ongelman ratkaiseminen (ks. esim. Madsen 2001, 12; myös Hämäläinen & Kurki 1997, 11, 23). Voimakkaasti teollistuneessa Saksassa kehittyi 1800-luvulla erityistä sosiaalipedagogista ajattelua ja toimintaa, jotka kohdistuivat ongelmiin yksilön ja häntä ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan välisissä suhteissa, kun vanhoista kasvatustituutioista, perheestä, koulusta ja oppipoikajärjestelmään perustuneesta ammattikasvatuksesta ei ollut enää sosiaalistamaan uusia sukupolvia muuttuvassa yhteiskunnassa. Tuli kehittää uudenlaista todellisen historiallis-yhteiskunnallisen tilanteen vaatimuksiin vastaavaa kasvatuksellista ajattelu- ja toimintatapaa, joka pystyisi saattamaan nuoret yhteiskuntaan. Sosiaalipedagogiikka kehittyi täyttämään kasvatustituutioihin muodostunutta aukkoa sekä teoreettisella että käytännöllisellä tasolla. Sen keskeiseksi toimintatavoitteeksi tuli turvata yksilön integroituminen yhteiskuntaan ja tarvittaessa uudelleen-integraation toteuttaminen, jos yksilö kasvuprosessissaan oli päätenyt normaalikehityksestä poikkeavaan tilanteeseen. Tavoitteena oli löytää ja osoittaa yksilölle hänen ennalta määrätty

paikkansa olemassa olevan yhteiskunnan sosiaalisessa järjestyksessä. (Mollenhauer 1987.)

Yhteiskunnallisen integraatiopyrkimyksen voi nähdä perustuvan ajattelutapaan, että kaikilla yksilöillä on sosiaalisessa järjestyksessä oma paikkansa, ja integraatio tarkoittaa sen löytämistä ja siihen asettumista. Lisäksi nähdään, että modernin yhteiskunnan tulee kyetä tarjoamaan tällainen paikka järjestäytyneessä yhteisössä kaikille jäsenilleen. Paikan löytäminen ja tarjoaminen voidaan määritellä yksilön tarpeiden tarkastelun avulla: paikan löytäminen tarkoittaa, että yksilön tarpeet ja yhteiskunnan tarjoamat tarpeiden täyttämisen mahdollisuudet kohtaavat. (Ks. Madsen 2001, 14.) Yksilöllä nähdään olevan tietyt tarpeet, joita voidaan luokitella erilaisten tarvehierarkioiden avulla¹, ja yhteiskunta puolestaan muodostuu erilaisista toimintajärjestelmistä, joiden tarkoituksena on vastata yksilöiden tarpeisiin tarkoituksenmukaisilla tavoilla eli tarjota yksilöille mahdollisuuksia tarpeidensa täyttämiseen. Integroituessaan yhteiskuntaan yksilö tarttuu yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin täyttää olennaiset tarpeensa sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla, ja näitä mahdollisuuksia hyödyntäessään kiinnittyy yhteiskunnan eri toimintajärjestelmiin, löytää paikkansa suhteessa niihin. Integraatio-ongelmat johtuvat tämän tarkastelutavan perusteella siitä, että yksilölle ei ole tarjolla mahdollisuuksia tarpeiden täyttämiseen, hän ei löydä olemassa olevia mahdollisuuksia, hänellä ei ole valmiuksia niiden hyödyntämiseen tai hän ei koe tarjolla olevia mahdollisuuksia itselleen mielekkäiksi. Tarpeiden ja mahdollisuuksien kohtaamattomuus voi johtaa siihen,

¹ Tunnetuin tarvehierarkia lienee Abraham Maslowin tarpeiden luokittelu, jonka mukaan yksilön tarpeet voidaan kuvata hierarkkisesti pyramidin avulla: pyramidin alimman tason tarpeet ovat eloonjäämisen kannalta keskeisimpiä, ylempien tasojen tarpeet puolestaan toissijaisia, ja ihmisen toiminta perustuu pyrkimykseen tyydyttää tarpeita tämän hierarkian mukaan alimman tason tarpeista lähtien, jolloin ylempien tasojen tarpeiden tavoittelu on mahdollista vasta alempien tasojen tarpeiden tultua tyydytetyiksi. Tarpeiden hierarkia alhaisimmalta tasolta lähtien on: fysiologiset perustarpeet, turvallisuuden tarpeet, läheisyyden ja yhteenkuuluvuuden tarpeet, arvostuksen tarpeet ja itsensä toteuttamisen tarpeet. (Ks. esim. Saarinen, Ruoppila & Korkiakangas 1989, 79.)

että yksilö päätyy tarttumaan – joko tietoisesti tai tiedostamatta ajautuen – sellaisiin vaihtoehtoisiiin keinoihin tarpeidensa täyttämiseksi, jotka eivät ole sosiaalisesti hyväksytyjä. Yhteiskunnallinen integraatio epäonnistuu, yksilö ei löydä paikkaansa yhteiskunnassa, vaan päätyy elämään ikään kuin yhteiskunnan sosiaalisesta järjestelmästä irrallaan, yhteiskunnallisessa marginaalissa, syrjäytyneenä yhteiskunnan keskeisistä toimintajärjestelmistä (syrjäytymisestä, esim. Helne, Hänninen & Karjalainen 2004). Yhteiskunnan kannalta tämä on epätoivottavaa, sillä se uhkaa vallitsevaa järjestystä. Yhteiskunnallisten kasvatusinstituutioiden tehtävänä on siten turvata integraation toteutuminen eli tarpeiden ja mahdollisuuksien kohtaaminen muun muassa auttamalla yksilöä mahdollisuuksien löytämisessä ja kehittämällä valmiuksia niiden hyödyntämiseen, vahvistamalla halua ja valmiuksia kiinnittyä yhteiskunnan eri toimintajärjestelmiin.

Historiallisesti sosiaalipedagogiikka kehittyi siis täydentämään perinteisten kasvatusinstituutioiden toimintaa eli toteuttamaan modernin yhteiskunnan pyrkimystä integroida jokainen yksilö jäsenekseen, vastaamaan tiettyihin kasvatuksellis-sosiaalisiin integraatiokysymyksiin. Osin kyse oli pyrkimyksestä kontrolloida yhteiskunnallisia poikkeavuuksia, sopeuttaa poikkeavat yksilöt vallitsevaan sosiaaliseen järjestykseen, sen asettamiin ehtoihin ja tarjoamiin mahdollisuuksiin. Yhteiskunnallinen integraatio sosiaalipedagogisena tavoitteena tarkoitti yksilön sopeuttamista omalle annetulle paikalleen yhteiskunnassa. Nykytarkastelussa integraatiota ei kuitenkaan nähdä näin kapeasti. Integraatiotavoite on edelleen sosiaalipedagogisesti keskeinen, mutta sen merkitys on muuttunut yksilön sopeuttamisesta sosiaalisen kasvun tukemiseksi. (Ks. Madsen 2001, 14–16, 47–56.)

Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta paikan löytäminen yhteiskunnassa vaatii edelleen tiettyjen ehtojen ja yleisesti hyväksytyjen toimintaperiaatteiden ja -sääntöjen hyväksymistä omaakin toimintaa ja elämää koskeviksi, mutta se ei vaadi sopeutumista johonkin ennaltamääritelyyn kohtaloon, olosuhteiden sanelemalle paikalle sosiaalisessa järjes-

tyksessä. Integraation turvaaminen ei tarkoita poikkeavuuksien kontrollointia ja normaalielämäntavan omaksumiseen ohjaamista, vaan tavoitteena on saada aikaan integraatiota parhaan mahdollisen sosialisointiprosessin toteutumisen kautta. (Ks. esim. Quintana 2002b, 187–188, 202.) Tässä prosessissa yksilö ei vain mukaudu yhteiskunnallisesti hyväksytyyn mallin mukaiseksi vaan myös yksilöllistyy suhteessa ympäristöönsä, eriytyy omaksi itsekseen, ajattelevaksi, tuntevaksi ja tahtovaksi ihmiseksi (ks. esim. Siljander 2002, 44–46; myös Madsen 2001, 102). Sosiaalipedagogiikan tehtäväksi nähdään varsinaisen integraation tukemisen lisäksi myös tämän yksilönä kehittymisen, persoonallisen kasvun, tukeminen. Kasvava ihminen on avoinna sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristönsä vaikutuksille, mutta ympäristö ei vain muokkaa ja sopeuta passiivista yksilöä järjestykseensä vaan yksilön sosiaalisuuden ja persoonallisuuden kehittyminen tapahtuu aktiivisessa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, jossa myös ympäristö voi muuttua. Integroituminen tietyn konkreettisen yhteiskunnan jäseneksi ja kasvaminen omana itsenään ovat molemmat hyvän sosialisointielementtejä. (Montoya Sáenz 2002, 44–45.) Sosiaalipedagogiikan tehtävänä ei näin ole vain kasvatuksellisen-sosiaalisten integraatio-ongelmien ehkäiseminen ja hoitaminen vaan yhteiskunnallisen kasvun tukeminen ylipäättään, jolloin se lähestyy yleisen pedagogiikan aluetta (vrt. Madsen 2001, 15, 18–20, 23–25).

Paikan löytämisen tukeminen kansalaiskasvatuksena

Sosiaalipedagogiikan tehtävän yhteiskunnallisen kasvun tukijana voi määritellä myös kansalaisuuden käsitteen avulla: sosiaalipedagogiikka tarkastelee ja pyrkii tukemaan ihmisen kasvamista kansalaiseksi ja kansalaisena, yleisluontoisesti toteuttaa kansalaiskasvatusta (ks. esim. Hämmäläinen 2007, 173; Kurki 2006; Montoya Sáenz 2002, 55–58, 82; Quintana 2002b, 187, 191–196, 202). Kansalaisuuden käsitteen avulla tarkasteltuna paikan löytäminen yhteiskunnassa tarkoittaa täysivaltaisen ja toimintakykyisen kansalaisuuden kehittämistä. Tällöin ei tarkastella

kansalaisuutta muodollisena asemana tietyn valtion kansalaisena, vaan huomio kiinnitetään siihen, mitä kansalaisuus tarkoittaa yhteiskunnan jäsenyytenä ja kansalaiskasvatus yksilön valmistamisena tähän jäsenyyteen. Kansalaisuutta jäsenetään usein siihen liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksien kautta, ja ne määrittävät myös yhteiskunnan jäsenyyttä, mutta olennaista on oikeuksien ja velvollisuuksien tuleminen todelliseksi kansalaisen toiminnassa: yksilö toteuttaa kansalaisuuttaan toimiessaan yhteiskunnan eri toimintaympäristöissä yksityistä elämänpiiriä laajemmin. Tällöin keskeistä oman yhteiskunnallisen paikan löytämisen kannalta on valmiuksien kehittyminen kansalaisosallistumiseen. (Ks. Nivala 2006; 2007.) Kyse on yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ja toiminnan valmiuksista, kansalaisvalmiuksista, joilla tarkoitetaan laajasti yhteiskunnallisen yhteiselämän valmiuksia, ei vain perinteisesti ymmärrettyjä poliittisen osallistumisen valmiuksia (Montoya Sáenz 2002, 46–48, 55; vrt. Tomperi & Piattoeva 2005, 252–253).

Kansalaisuuden käsite liitetäänkin usein liian yksipuolisesti vain poliittisen toiminnan yhteyteen. Yhteiskunnallista toimintaa on poliittisen lisäksi kuitenkin myös osallistuminen esimerkiksi taloudelliseen, kulttuuriseen ja moninaiseen sosiaaliseen toimintaan, joissa jollain tapaa ollaan tekemisissä yhteisten asioiden ja erityisesti yhteisen hyvinvoinnin kysymysten kanssa. Kansalaisoikeudet määrittävät kansalaisen muodolliselle täysivaltaisuudelle tietyt ehdot, mutta muodollisen muuttuminen todelliseksi täysivaltaisuudeksi edellyttää yhteiskunnallisen toimintakyvyn kehittymistä, joka on perusolemukseltaan sosiaalista. Paikan löytäminen kansalaisena yhteiskunnassa edellyttää siis monipuolisten sosiaalisten valmiuksien, yhteiskunnallisen sosiaalisuuden, kehittymistä eli se on olennaisesti sosiaalipedagoginen ilmiö. (Ks. esim. Montoya Sáenz 2002, 56; myös Nivala 2007.)

Yhteiskunnallisiin toimintajärjestelmiin liittymisen tukeminen

Ihmisen yhteiskunnallista kasvua ja integraatiota voi tarkastella suhteen kehittymisenä yhteiskunnan eri toimintajärjestelmiin. Paikkansa yhteiskunnassa on tarpeen löytää suhteessa ainakin sen taloudelliseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja poliittiseen toimintajärjestelmään, jotka kukin tarjoavat mahdollisuuksia yksilön tarpeiden täyttämiseksi. Teoreettisena jäsennyksenä tässä tarkastelussa voi käyttää esimerkiksi Erik Allardtin luokitusta, jonka mukaan ihmisen hyvinvointi rakentuu elintason, ystävyysuhteiden ja itsensä toteuttamisen (*having, loving* ja *being*) -tarpeiden täyttymisestä (Allardt 1976; ks. myös Kainulainen 1998; Marski 1996). Kategorisesti voidaan määritellä, että yhteiskunnan taloudellinen toimintajärjestelmä tarjoaa mahdollisuuksia yksilön elintason eli *having*-tarpeiden täyttämiseen, eli se muodostuu työ- ja kulutushankintoista sekä niiden toimintaa täydentävästä sosiaaliturvajärjestelmästä. Ystävyysuhteiden eli *loving*-tarpeiden toteuttamisen mahdollisuuksia puolestaan tarjoavat sosiaalinen ja kulttuurinen toimintajärjestelmä; voidaan puhua myös sosiokulttuurisesta järjestelmästä. Yhteiskuuluvuuden ja rakastetuksi tuleminen tarpeidensa täyttämiseksi yksilön on siis tarpeen kiinnittyä sosiaalisten suhteiden verkostoihin ja yhteiskuntaa, sen vuorovaikutusta ja toimintakäytäntöjä määrittäviin kulttuurisiin merkityksiin (ks. myös Giddens 2001, 22–23). Poliittisen toimintajärjestelmän voi nähdä tarjoavan itsensä toteuttamisen eli *being*-tarpeiden täyttämisen mahdollisuuksia, sillä se mahdollistaa yksilölle osallistumisen yhteisten asioiden hoitamiseen, niihin vaikuttamiseen ja niistä päättämiseen, ylipäätään toimintaan yhteisen hyvinvoinnin eteen. Itsensä toteuttamisen tarpeet ja tarjolla olevat mahdollisuudet voivat kuitenkin olla luonteeltaan myös taloudellisia tai sosiokulttuurisia. (Ks. myös Quintana 2002b, 187.) Kaikkiin tarpeisiin ja niiden täyttämisen mahdollisuuksien todellistamiseen, hyvinvoinnin toteutumiseen liittyy aivan olennaisesti kokemuksellinen ulottuvuus, yksilön oma kokemus

siitä, vastaavatko yhteiskunnan toimintajärjestelmien tarjoamat mahdollisuudet hänen tarpeisiinsa ja rakentavatko ne siten hänen hyvinvointiaan. Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta tarkasteltuna oleellista yksilön liittymisessä yhteiskunnallisiin toimintajärjestelmiin on juuri koetun ja eletyn hyvinvoinnin aikaansaaminen, integraation kokemuksellinen ulottuvuus.

Nuoruuden erityisyys

Nuoruus voidaan nähdä erityisenä ikäkautena oman yhteiskunnallisen paikan etsimisen kannalta sikäli, että nuori etsii tätä paikkaa ensimmäistä kertaa itsenäisenä yksilönä, ei enää vain perheensä jäsenenä. Yksilö on toki monin tavoin yhteiskunnan jäsen syntymästään lähtien. Näin on jo sillä perusteella, että ihminen nyky-yhteiskunnassa syntyy tavallisimmin tietyssä institutionaalisessa toimintaympäristössä, sairaalassa, joka on tietyllä tavalla määrittyvä osa yhteiskunnallista toimintajärjestelmää. Pian syntymänsä jälkeen yksilö saa sosiaaliturvatunnuksen, joka rekisteröi ja yksilöi hänen olemassaolonsa kiistattomasti, ja liittää hänet yksilönä yhteiskunnan muodolliseen järjestelmään, väestörekisteriin. Lisäksi hän saa muodollisen aseman tietyn valtion kansalaisena, jolla jo tästä hetkestä lähtien on kyseisen valtion itselleen turvaamia oikeuksia (ks. esim. Donner 1994, 31–34, 120; Jyränki, Perttunen & Vilkkonen 1989, 114–116, 123–125, 156–157). Yksilön ja yhteiskunnan suhteen kehittyminen muodollisesta toiminnallisesti todelliseksi vaatii kuitenkin yksilön aktiivisempaa liittymistä eri toimintajärjestelmiin, ja se edellyttää erilaisten toiminnallisten valmiuksien kehittymistä: sosiaalisten ja kulttuuristen toimintamallien, sääntöjen ja tapojen omaksumista sosiaalisaatioprosessissa, tiedollista ja taidollista oppimista, yleisluontoisesti määriteltynä sosiokulttuurisen, taloudellisen ja poliittisen toimintakyvyn vahvistumista.

Kiinnittyminen sosiokulttuuriseen järjestelmään alkaa varhain, kun lapsi liittyy osaksi erilaisia epämuodollisia läheisempiä ja hiukan etäisempiä sosiaalisia verkostoja perheessään, naapurustossaan, suvussaan

jne. Tätä voidaan tarkastella primaarisosialisaation käsitteellä. Primaarisosialisaatiossa lapsi omaksuu lähiyhteisössään perustavanlaatuisia sosiaalisen toiminnan malleja ja sääntöjä sekä kehittyä oman erillisyytensä tunnistavana persoonana. Sosiaalinen oppiminen tapahtuu konkreettisesti vuorovaikutuksessa erilaisia rooleja omaksumalla, kanssakäymistä harjoittelemalla ja aikuisten tarjoamia toiminnan malleja jäljittelemällä, ja tällä oppimisella on myös vahvoja kulttuurisia, tiettyyn kulttuuripiiriin kuuluvien merkitysten määrittämiä, sisältöjä. Primaarisosialisaatio muodostaa perustan yhteiskunnallisen toimintakyvyn kehitykselle ja omien toiminnallisten vaikutusmahdollisuuksien tiedostamiselle, mutta käytännössä pienen lapsen toiminnalliset suhteet yhteiskuntaan ovat vielä pääasiallisesti välillisiä, perheyhteisön kautta välittyviä, eli lapsen jäsenyys yhteiskunnassa toteutuu käytännössä perheen kautta. Lapsi ei toimi oma-aloitteisen aktiivisesti ja itsenäisesti kodin ja muun yksityisen toimintapiirin ulkopuolella yhteiskunnallisissa toimintaympäristöissä, vaikka saattaakin aikuisen ohjaamana harjoitella käytännön taitoja kuten kaupassa toimimista tai joukkoliikenteen käyttämistä. Olennaista on aikuisen läsnäolo näissä oppimistilanteissa lapsen toimintakyvyn kehittymisen tukijana. (Ks. Benedicto & Luz Morán 2002, 82–83; myös Antikainen 1998, 102–111; Büchner 1990, 73–74; Dynneson & Gross 1991, 16; Kurki 2006, 171–173; Montoya Sáenz 2002, 72–74; Siljander 2002, 47.)

Yhteiskunnan jäsenyys ja sen edellyttämä laajempi yhteiskunnallinen toimintakyky alkaa kehittyä varsinaisesti sekundaarisosialisaatiossa, johon liittyy olennaisesti yksilön toimintaympäristöjen laajeneminen yksityisen lähiympäristön ulkopuolelle ja samalla vähitellen myös jatkuvan ja välittömän aikuiskontrollin ulottumattomiin. Itsenäisen toimintaympäristön laajeneminen merkitsee, että kaikki toiminta ei ole enää ikäänkuin perheen tai aikuisen välittämää, ja tämä tarkoittaa vähä vähältä itsenäisemmän toiminnallisen suhteen kehittymistä yhteiskunnan toimintajärjestelmiin. Varhaisen sekundaarisosialisaation tärkein, selvästi yhteiskunnallinen toimintaympäristö, on koulu, jossa lapset ja nuoret

omaksuvat muodollisemman ja välineellisemmän vuorovaikutuksen valmiuksia, tiettyjen institutionaalisten normien määrittämiä toimintamalleja, käsityksiä ja tietoja yhteiskunnasta ja maailmasta, erilaisia kognitiivisia ja sosiaalisia taitoja. Sekundaarisosialisaation vaihe merkitsee irrottautumista primaarisosialisaation yksiselitteisistä ajattelu- ja roolimalleista ja sellaisten valmiuksien kehittymistä, jotka mahdollistavat omien valintojen ja päätösten tekemisen, vastuun kantamisen ja itsenäisen toiminnan. Monipuolisten sosiaalisten, kulttuuristen, taloudellisten ja poliittisten valmiuksien kehittyminen on edellytys sille, että nuori voi etsiä yhteiskunnallisesti hyväksyttävillä tavoilla paikkaansa vallitsevassa sosiaalisessa järjestyksessä ja muodostaa itsenäistä suhdetta eri toimintajärjestelmiin omien tarpeidensa toteuttamiseksi niiden kautta. (Ks. Benedicto & Luz Morán 2002, 81–82; Dynneson & Gross 1991, 15–19; Montoya Sáenz 2002, 78–81; myös Antikainen 1998, 111–112; Büchner 1990, 75, 78–83; Evans 1998, 105–120.)

Sekundaarisosialisaation voidaan nähdä jatkuvan koko elämän ajan, sillä yksilö ei ole koskaan omaksunut kaikkea, saavuttanut sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti täysin oppineen asemaa (Antikainen 1998, 132; Siljander 2002, 47). Suhde yhteiskuntaan ja yhteiskunnallisen toimintakyvyn edellyttämät valmiudet muuttuvat jatkuvasti, erityisesti silloin, kun elämäntilanteessa tai ympäristössä tapahtuu radikaaleja muutoksia ja ne vaativat uuden paikan etsimistä suhteessa eri toimintajärjestelmiin. Kuitenkin nuoruus on erityinen ikäkausi myös myöhemmin tapahtuvan kehityksen kannalta, sillä silloin muodostuvat peruskokemukset omasta suhteesta yhteiskuntaan, yhteiskunnan jäsenyyden kokemukselliset ehdot. Kun sosiaalipedagogisessa tarkastelussa keskitytään nuoruuteen, on siis oleellista nuoruuden näkeminen ikä kautena, jolloin ihminen omaksuu itsenäisen toiminnan valmiuksia yksityistä elämänpiiriä laajemmissa yhteiskunnallisissa toimintaympäristöissä, etsii paikkaansa ja muodostaa suhdettaan yhteiskunnan toimintajärjestelmiin. Nuoruus nähdään yleisestikin erityisenä yhteiskunnan jäseneksi kehittymisen aikana, mutta sosiaalipedagogisesta näkökulmasta ei ole mielekästä korostaa nuoruut-

ta jonkinlaisena kokonaan yhteiskunnan ulkopuolisena olotilana tai aikuisten maailmasta erillään olevana aikuisuuteen valmentautumisen vaiheena (ks. esim. Mäki-Kulmala 1993, 24). Keskeistä on ihmisen näkeminen kaikissa ikävaiheissaan yhteiskunnallisen todellisuuden jäsenenä, jonka suhde tähän todellisuuteen vain on luonteeltaan erilainen johtuen erilaisista valmiuksista ja muodollisista määrityksistä. Nuoruuden erityisyys on suhteen voimakas kehitysluonne, yhteiskunnallisen kasvun, paikan etsimisen, yksilöön kohdistuvien yhteiskunnallisten vaatimusten lisääntymisen ja samalla valmiuksien kehittymisen intensiivisyys (vrt. Quintana 2002a, 165–166).

Nyky-yhteiskunnassa nuoruus tarkoittaa paikan etsimistä ja valintojen tekemistä kaikilla elämänalueilla. Nuori etsii itsenäistä paikkaansa ensinnäkin sosiokulttuurisessa järjestelmässä: pyrkii muodostamaan uusia mielekkäitä sosiaalisia suhteita irrottautuessaan samalla lapsuudenympäristöstään ja sen suhdeverkostoista, etsii intiimejä ihmissuhteita ja tasapainoa itsenäisyyden ja sitoutumisen välillä, rakentaa persoonallista elämäntapaansa ja suhdettaan erilaisiin aatteisiin, arvoihin ja perinteisiin. Samaan aikaan yhteiskunta edellyttää nuorelta paikan etsimistä taloudellisessa toimintajärjestelmässä: koulutus- ja ammattivalintojen tekemistä, työelämän edellyttämien valmiuksien vahvistamista, paikan hahmottamista suhteessa sosiaaliturvajärjestelmään sekä etuuksien saajana että niiden rahoittajana ja roolin hakemista myös kuluttajana. Lisäksi nuoreen kohdistuu odotuksia poliittisen toimintajärjestelmän taholta: nuoren toivotaan omaksuvan paikkansa osallistuvana kansalaisympäristössä epämuodollisemmassa kansalaistoiminnassa ja poliittisen täysikäisyyden saavuttamisen myötä muodostavan suhteen myös muodolliseen päätöksentekojärjestelmään. (Vrt. Antikainen 1998, 155–156; Julkunen 2003, 399–400.) Tämä paikan etsimisen intensiivisyys edellyttää erityisen huomion kiinnittämistä nuorten yhteiskunnallisen kasvun tukemiseen.

Taloudellinen integraatio ja sen tukeminen

Ajankohtaisen yhteiskunnallisen keskustelun perusteella saa helposti käsityksen, että keskeisintä paikan löytämisessä yhteiskunnassa on työpaikan löytäminen. Palkkatyötä on totuttu pitämään tärkeimpänä moderniin yhteiskuntaan kiinnittymisen alueena, eikä tämä näkemys näytä juuri menettäneen merkitystään, vaikka työttömyys on lisääntynyt ja työmarkkinat kadottaneet täys-, kokoaikais- ja pysyväistyöllisyyden ihanteensa (ks. esim. Julkunen 2001, 39, 43–44; Roche 1992, 46, 161, 168, 177). Työpaikka, sen löytäminen ja säilyttäminen – ja menettäminen – näyttävät olevan keskeisiä ihmisen yhteiskunnallista asemaa määrittäviä tekijöitä. Työpaikka kertoo yksilön integroitumisesta vallitsevaan järjestelmään onnistuneesti niin, että hän pystyy huolehtimaan taloudellisesti omien tarpeidensa täyttämistä omalla työpanoksellaan ja osallistuu samalla yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen maksamalla veroja. Työpaikka vastaa hyväksyttävällä tavalla yksilön elintasoon liittyviin tarpeisiin. (Ks. Madsen 2001, 47; Quintana 2002b, 188; vrt. Jones 2001, 192; Julkunen 2004, 256–257; Lister 1997, 19–20, 139.) Työstä saatu palkkatulo turvaa materiaalisten perustarpeiden täyttymisen ja tarjoaa lisäksi mahdollisuuksia toteuttaa kulutusmarkkinoilla muitakin kuin aivan perustarpeita, erilaisia nautinnon, itsensä toteuttamisen sekä identiteetin rakentamiseen ja sen ulkoiseen esittämiseen liittyviä tarpeita. Taloudellisen lisäksi yksilö integroituu yhteiskuntaan työpaikan kautta sosiaalisessa ja vahvasti kokemuksellisessa, omaa tarpeellisuuden kokemusta vahvistavassa, merkityksessä: työpaikka tarjoaa parhaimmillaan tärkeitä ihmissuhteita ja mahdollisuuksia vuorovaikutukseen, sosiaalis-professionaalisen viitekehyksen, jota vasten määrittellä itseään, sekä vahvoilla yhteiskunnallisilla merkityksillä ladatus sisällön omalle ajankäytölle, kokemuksen omasta hyödyllisyydestä (ks. esim. Parker 1998, 7). Näitä viimeksi mainittuja tarpeita voi täyttää myös erilainen vapaaehtoistyö, mutta palkkatyötä se ei yhteiskunnallisen integraation väylänä voi nykyehdoilla syrjäyttää, sillä taloudelliseen toimintajärjestelmään kiinnittymisen mahdollisuuksia se ei yksilölle tar-

joa kuin ehkä välillisesti avaamalla väyliä palkkatyöhön (vrt. Eskola & Kurki 2001, 11).

Tämä palkkatyön keskeisyys yksilön yhteiskunnallisen paikan määrittelyssä on tarkoittanut sitä, että keskeisimpänä tehtävänä nuorten yhteiskunnallisen integraation toteuttamisessa nähdään työelämään integroitumisen turvaaminen. Tämä tehtävä on koko koulutusjärjestelmän olennainen määrittäjä. Koulutusjärjestelmän tulee turvata yhteiskunnan kasvaville jäsenille riittävät tiedot ja taidot sekä ammatilliset tai akateemiset valmiudet eli huolehtia tulevan työvoiman kvalifikaatioprosessista. Koulutusjärjestelmän tehtäväksi nähdään myös erotella yksilöt valmiuksiensa mukaan työelämän eri sektoreille, eri ammatteihin ja eri asemiin. Olennaista on, että jokaiselle löydetään hänen kykyjään ja josain määrin myös kiinnostustaan vastaava paikka työmarkkinoilla. Onnistunut koulutusprosessi johtaa onnistuneeseen integraatioon työelämän kautta yhteiskunnan hyödylliseksi jäseneksi, joka voi myös kokea löytäneensä oman paikkansa tässä palkkatyön määrittämässä järjestelmässä. (Ks. esim. Rinne & Salmi 1998, 9–20.) Koulutuksen epäonnistuminen, esimerkiksi koulutusuransa keskeyttäminen ilman tutkintoa, nähdään vakavana yhteiskunnallisen integraation uhkana, sillä ilman tutkintoa jääminen johtaa korkeiden koulutusvaatimusten yhteiskunnassa helposti työttömyyteen ja syrjäytymiseen taloudellisesti aktiivisesta elämästä sekä sosiaalisiin ongelmiin myös muilla elämänalueilla (ks. esim. Komonen 2001, 17–20, 30–33; myös Hämäläinen 2000, 11–12, 30–33; Madsen 2001, 42).

Työmarkkinoiden muuttuminen epävarmemmiksi 1990-luvulla ja erityisesti nuorten työmarkkina-aseman heikentyminen nuorisotyöttömyyden ja osa- ja määräaikaistyösuhteiden lisääntymisen myötä on entisestään korostanut muodollisen koulutuksen merkitystä. Nähdään, että muodollisen koulutusjärjestelmän läpikulkeminen tuottaa ne valmiudet, joiden pohjalta kiinnittyminen työelämään ja työpaikan kautta yhteiskuntaan voi tapahtua. Nuorten tukemiseksi tavoitteessa löytää paikkansa yhteiskunnassa on tästä näkökulmasta siis ensisijaisesti tuettava

heidän kouluttautumistaan, tutkinnon suorittamista ja sen myötä muodollisen todistuksen saamista kelpoisuudestaan työelämään. Viime vuosina on kiinnitetty lisääntyvässä määrin huomiota nuorten ohjaamiseen, neuvontaan ja tukemiseen opinnoissaan, ammatin- ja koulutuspaikan valinnassa, oppilaitoksesta toiseen siirtymisessä ja niin edelleen. (Ks. Julkunen 2003, 400–401.) Myös sosiaalipedagogiikalla nähdään olevan näihin tarpeisiin liittyviä tehtäviä. Varsinkin silloin, jos korostetaan sosiaalipedagogiikan roolia integraatio-ongelmien ehkäisijänä ja hoitajana, nähdään sen tehtäviin olennaisesti kuuluvan virallisen koulutusjärjestelmän puutteiden paikkaaminen, erityisesti nuorten kasvun tukemiseen liittyvien puutteiden, joista esimerkiksi koulupoissaolot ja koulutuksen keskeyttäminen saattavat kertoa. Tällöin sosiaalipedagogiikan tehtäväksi tulee etsiä mahdollisuuksia nuorten tukemiseen sekä koulutusjärjestelmän sisällä – esimerkiksi järjestää koulussa tai oppilaitoksessa oppilaille tai opiskelijoille mahdollisuuksia siihen kasvatuksellisesti sosiaaliseen tukeen, jota he tarvitsevat kyetäkseen selviytymään opinnoistaan – että järjestelmän kyljessä ja ulkopuolella – esimerkiksi kehittää vaihtoehtoisia, eri tavoin tuettuja kouluttautumisen muotoja ja väyliä. Muodollisen koulutuksen suorittamisen jälkeen sosiaalipedagoginen työ voi tähdätä nuorten tukemiseen todellisten työelämävalmiuksien saavuttamisessa tarjoamalla mahdollisuuksia työnteon harjoitteluun, työelämän sääntöihin totutteluun ja niin edelleen erilaisissa tuetun työn ympäristöissä kuten työpajoissa. Kyse on yleisellä tasolla nuorten elämänhallintataitojen ja itsenäisten toimintavalmiuksien tukemisesta. (Ks. Hämäläinen 2000; myös Rautiainen 2005; vrt. Madsen 2001, 41–42, 84–87.)

Jos kyse on nimenomaan sosiaalipedagogisesta työstä nuoren yhteiskunnallisen integraation tukemiseksi, se ei voi keskittyä vain taloudellisen integraation edellytysten turvaamiseen eli vain muodollisen koulutusjärjestelmän vaatimusten kohtaamisen ja työelämävalmiuksien kehittymisen tukemiseen. Paikan etsiminen ei lopulta kuitenkaan ole vain työpaikan etsimistä tai työpaikan löytämisen turvaamista. Jo pel-

kästään taloudelliseen toimintajärjestelmään kiinnittyminen edellyttää muutakin kuin palkan ansaitsemisen varmistamista: Laajasti ymmärrettynä se edellyttää myös kiinnittymistä sosiaalipoliittiseen järjestelmään niin, että esimerkiksi tuntee ja tiedostaa oikeutensa taloudellis-sosiaaliseen tukeen eri elämäntilanteissa. Lisäksi se edellyttää työmarkkinoille liittymisen ohella kiinnittymistä kulutusmarkkinoille (ks. Madsen 2001, 87). Tämän jälkimmäisen kiinnittymisen edellyttämien valmiuksien oppimisen merkitys on viime vuosina entisestään korostunut yhtenä nuoruuteen liittyvänä kehitystehtävänä, kun nuorten mahdollisuudet rahan käyttöön ja siihen liittyvät houkutukset ovat erilaisten mobiililainojen ja verkkokauppojen yleistyessä kasvaneet räjähdysmäisesti. Kasvatusta tiedostavaan ja vastuulliseen kuluttajuuteen pidetäänkin nykyisin yhtenä kansalaiskasvatuksen keskeisenä osa-alueena, sillä yhteiskunnassa toimiessaan kansalaisella tulee olla valmiuksia muun muassa tarkastella kriittisesti mainosten välittämiä viestejä ja tehdä kulutuspäätöksiä vastuullisesti sekä omien resurssiensa rajoissa että ottaen huomioon kulutukseen liittyviä arvonäkökulmia, kuten kestävän kehityksen kysymyksiä (ks. esim. Ahonen 2000; Banaszak 1991.) Vaikka tiedollisen opetuksen tehtävinä nämä eivät erityisesti kuuluisi sosiaalipedagogiikan tehtäväalueelle, liittyy niihin kuitenkin myös sosiaalipedagogisia nuorten yhteiskunnallisen kasvun kysymyksiä. Taloudellisesti vastuullinen kansalaisuus on yksi ulottuvuus sosiaalisesti vastuuntuntoisessa yhteiskunnan jäsenyydessä, eli taloudellisen toimintakyvyn ja taloudelliseen toimintajärjestelmään kiinnittymisen tukeminen kuuluu osa-alueena sosiaalipedagogiseen tehtävään tukea nuorten kasvua yhteiskunnan jäsenenä. Paikan löytäminen suhteessa taloudelliseen toimintajärjestelmään mahdollistaa hyvinvoinnin ainakin materiaalisten tarpeiden osalta, ja sosiaalipedagogisen toiminnan tavoitteena on tukea nuoria paikan etsinnässään sekä lähtökohtaisesti tukemalla tarvittavien valmiuksien kehittymistä että sellaisissa tilanteissa, joissa tämä hyvinvoinnin perusta on uhattuna esimerkiksi koulutuksen keskeyttämisen tai velkakierteseen ajautumisen vuoksi. Hyvinvoinnilla on kuitenkin myös olennaisesti

muita kuin taloudellisia perustoja, joten sosiaalipedagoginen työ nuorten yhteiskunnallisen kasvun tukemiseksi on välttämättä myös muuta kuin taloudellisen integraation, työelämä- ja kuluttajavalmiuksien kehittämisen tukemista.

Sosiokulttuurinen integraatio ja sen tukeminen

Paikan löytäminen suhteessa yhteiskunnan taloudelliseen toimintajärjestelmään on helppo käsittää juuri työpaikan löytämisen kautta. Kouluttautuminen ja työelämään siirtyminen ovat konkreettisia nuorten yhteiskunnallisen integraation kuvastajia. Sosiokulttuurisen integraation jäsentäminen on selvästi haastavampaa, sillä kyse ei ole mistään yhtä yksiselitteisesti mielletävissä olevasta paikan löytämisestä. Se tarkoittaa itsensä ja paikkansa löytämistä suhteessa itseä ympäröivään ”sosiaalisen elämän kudokseen” (ks. Wexler et al. 1991, 142) eli sosiaaliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen, joka kohdataan elämäntavoissa ja -tyyleissä, vuorovaikutuksessa, sosiaalisissa suhteissa ja ylipäätään arkielämän inhimillisessä ja yhteisöllisessä toiminnassa (ks. Kurki 2006, 147). Nyky-yhteiskunnassa nuorta ympäröi sosiokulttuurinen moninaisuus: ei ole yhtä normaalielämäntapaa ja ennalta määrättyä elämäntapaa, joihin voi kodin kulttuurisesta todellisuudesta irrottautuessaan asettua, vaan itsenäisen suhteen luominen yhteiskuntaan tarkoittaa valintojen tekemistä – tietoisesti tai tiedostamattomammin – erilaisten sosiokulttuuristen vaikutteiden välillä (ks. esim. Madsen 2001, 52, 93–95; myös García Garrido, Alejos Grau & Rodríguez Sedano 2001, 16). Koulutusala- ja ammatinvalintapaineiden keskellä nuori on siis samaan aikaan rakentamassa valinnoillaan suhdettaan myös arvoihin, aatteisiin ja maailmankatsomuksiin, jotka määrittävät omaa identiteettiä ja elämäntapaa, sekä etsimässä paikkaansa suhteessa uusiin sosiaalisiin verkostoihin ja viiteryhmiin, jotka tarjoavat kiinnittymispisteitä sosiaaliseen ympäristöön ja mahdollisuuksia mielekkäiden ihmissuhteiden muodostamiselle.

Sosiokulttuurinen integraatio pitää sisällään kiinnittymisen erilaisiin vuorovaikutuksen ja ihmissuhteiden verkostoihin, mikä tarkoittaa

nuoren kohdalla käytännössä itselleen luonnollisen paikan löytämistä kaveriporukassa, opiskelu- ja työyhteisössä, harrastusryhmissä ja niin edelleen sekä omasta lapsuudenperheestä irrottautumisen jälkeen uuden perheyhteisön muodostamista ja sen intiimien ihmissuhteiden ylläpitämistä tai jonkin vaihtoehdoisen yhteiselämän muodon omaksumista (ks. Quintana 2002b, 190). Sosiokulttuurinen integraatio edellyttää siis valmiuksia muodostaa suhteita sosiaaliseen ympäristöönsä ja olla vuorovaikutuksessa myös välittömän ympäristönsä ulkopuolelle kuuluvien tahojen kanssa, eli läheisten suhteiden solmisen valmiuksien lisäksi tarvitaan esimerkiksi valmiuksia hoitaa asioitaan yhteiskunnan virallisten järjestelmien edustajien kanssa. Sosiaalipedagogisessa tarkastelussa on sosiokulttuurisen ja integraation toteutumisessa olennaista yksilön sosiaalisuuden kehittyminen eli se, että yksilön sosiaaliset valmiudet vahvistuvat, kyky vuorovaikutukseen ja halu sosiaaliseen kanssakäymiseen kehittyvät ja hän omaksuu tietoisesti sosiaalisia asenteita – voidaan puhua myös sosiaalisista hyveistä ja sosiaalisen kypsyiden saavuttamisesta. Sosiaalisuuden kehittyminen liittyy sekä yleisiin valmiuksiin elää suhteissa muiden kanssa että erityisiin yhteiskunnallisiin valmiuksiin. Yleiset sosiaaliset valmiudet kehittyvät kasvatuksellisessa vuorovaikutuksessa eri kasvuympäristöissä. Yhteiskunnallisten valmiuksien kehittymiseen liittyy lisäksi tiettyjen tiedollisten sisältöjen omaksuminen ja sisäistäminen, kuten tietoisuus oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiskunnan jäsenenä. Olennaisia ovat paitsi perustaltaan juridiset myös moraaliset velvollisuudet, jotka sisällöltään ovat vahvasti sosiaalisia, yhteiselämään liittyviä. Kasvamiseen yhteiskunnan jäseneksi kuuluu siten moraalisen sosiaalisen tietoisuuden kehittyminen, ja yhteiskunnallisiin valmiuksiin sisältyy tähän tietoisuuteen pohjautuvan osallistumisen valmiuksien, toimijuuden, vahvistaminen. (Montoya Sáenz 2002, 46–48, 55–56; myös García Garrido, Alejos Grau & Rodríguez Sedano 2001, 11–17, 25; vrt. Madsen 2001, 20–22.)

Sosiaalisten valmiuksien perustana on kehittyminen itsensä tuntevana ja tiedostavana yksilönä, joka kasvaa valmiuteen ja rohkeuteen

tehdä valintoja ja päätöksiä ja kantaa niistä vastuuta. Yksilökeskeisessä kulttuurissa tätä yksilöllisen minuuden ja itsenäisen toimintakykyisyyden kehittymistä painotetaan kasvatuksessa vahvasti, mutta välttämättä ei oteta huomioon sen sosiaalista puolta, tavoitetta, että itsensä ja vahvan yksilöllisen tahtonsa löytänyt nuori kehittyisi myös muodostamaan rakkauden ja hyväksynnän tarpeitansa täyttämään yltyviä – yhteisöllisiä – suhteita itseään ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen (vrt. Kurki 2006, 136, 144–145). Yksilöllisyyden painotus esimerkiksi koulujärjestelmässä voi vaarantaa luonnollisen sosiaalisen liittymisen erilaisiin yhteisöihin ja tehdä sosiaalisista suhteista yksilölle vain välineitä omien intressien tavoittelussa. Jos suhde sosiaaliseen ympäristöön on kehittymätön ja ongelmallinen, voi nuori olla hukassa myös itsensä kanssa ja lisäksi vaikeuksissa esimerkiksi opinnoissaan. Kyvyttömyys mielekkäiden sosiaalisten suhteiden solmimiseen on tästä näkökulmasta yhtä lailla yksilön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin uhka ja yhteiskunnallinen integraatio-ongelma kuin heikot valmiudet taloudellisen paikkansa löytämiseen.

Sosiaaliseen ympäristöön kiinnittyminen on perustaltaan vahvasti kulttuurista, sillä kulttuuri määrittää olennaisesti kunkin yhteiskunnan vuorovaikutuksen ja yhteiselämän muotoja, ja sosiaalisessa kanssakäymisessä kulttuuria myös jatkuvasti uusinnetaan ja uudistetaan (ks. Kurki 2006, 146–147). Yhteiskunnan kulttuuriseen toimintajärjestelmään kiinnittyminen on nuoren kannalta ensinnäkin suhteen luomista siihen kulttuuriperintöön, jonka hän on tiedostamattomasti sisäistänyt lapsuuden sosialisointiprosesseissa omaksuessaan tapoja, arvoja, normeja ja perinteitä sekä osana arkista elämää että erityisissä kulttuurisissa rituaaleissa kuten juhlissa. Moniarvoisessa ja -kulttuurisessa yhteiskunnassa nuori kohtaa tilanteita, joissa hänen lapsena omaksumansa ajattelutavat eivät vastaakaan kokemusten kautta välittyvää kuvaa todellisuudesta, ja aiemmin omaksumaan kulttuuriseen maailmaan on tarpeen luoda uudenlainen suhde, irrottautua siitä kapinoiden tai täydentää sitä muilla kulttuurisilla vaikutteilla. Tämän työstämisen tuloksena nuori muodostaa

kulttuurista minuuttaan ja elämäntapaansa, etsii tarpeitaan ja toiveitaan vastaavia kulttuurisia mahdollisuuksia yhteiskunnassa. (Vrt. Kurki 2000, 55, 61; 2006, 147–148.) Suhteen luominen kulttuuriperintöön ja oman identiteetin ja elämäntavan rakentaminen suhteen pohjalta ovat perustekijöitä oman paikkansa löytämisessä kulttuurisessa ympäristössä. Parhaimmillaan paikan löytäminen tarjoaa nuorelle paitsi kokemuksen kiinnittymisestä itselleen merkitykselliseen kulttuuriseen yhteisöön, myös mahdollisuuksia erilaisiin kulttuurisiin elämyksiin ja nautintoihin sekä erityisesti itsensä toteuttamiseen ja kulttuuriseen luovuuteen, arkensa ja tulevaisuutensa kulttuuriseen luomiseen (Kurki 2000, 55–56; 2006, 148–149).

Lasten ja nuorten sosiokulttuurisen integraation tukeminen on kaikkien kasvatusinstituutioiden perustehtävä, ja sen eri puolet painottuvat eri kasvuympäristöissä: Perheen tehtävänä tärkeimpänä primaarisosialisaation ympäristönä on erityisesti tapojen, arvojen, normien ja perinteiden välittäminen, lapsen liittäminen sosiokulttuuriseen yhteisönsä ja kiinnittäminen sen aiempien sukupolvien muodostamaan historialliseen jatkumoon, sosiokulttuurisen pysyvyyden ja turvallisuuden kokemuksellisen perustan luominen (ks. Kurki 2006, 171–172; Montoya Sáenz 2002, 74–78). Koulun tehtävänä on laajentaa yhteisöä yhteiskunnaksi, kehittää erilaisista sosiokulttuurisista taustoista tulevien lasten valmiuksia vuorovaikutukseen ja kulttuuriseen kanssakäymiseen niin, että he voivat eri taustoistaan huolimatta toimia yhdessä yhteiskunnan muodostamassa kulttuurisessa ympäristössä ja sen eri sosiokulttuurisissa toimintajärjestelmissä sekä tietyn yhteiskunnan rajat ylittäen myös muiden yhteiskuntien jäsenten kanssa. (Montoya Sáenz 2002, 78–81; myös Quintana 2002a, 176; vrt. Stevenson 2003, 18–25.) Koulu ja erilaiset harrastusyhteisöt kehittävät vuorovaikutus- ja yhteistyövalmiuksien lisäksi moninaisia kulttuurisen ilmaisun, luovuuden ja itsensä toteuttamisen kykyjä. Erityisenä sosiaalipedagogisena tehtävänä nuoruusajan eri kasvatus- ja koulutusinstituutioissa on nuorten tukeminen itsenäisen sosiokulttuurisen paikkansa löytämisessä eli pedagogisen tuen

tarjoaminen niissä prosesseissa, joissa nuori irrottautuu lapsuuden kulttuurisista itsestäänselvyyksistä, etsii itseään ja itselleen luonnollista suhdetta muihin, suhdetta yhteiskunnan arvo- ja normijärjestelmiin, elämäntapoihin, kulttuuriin toimintamalleihin ja niin edelleen. Keskeistä on tukea nuorta tekemään sosiokulttuurisia valintojaan tietoisesti ja ohjata kiinnittymään positiivisella tavalla sellaisiin perustavanlaatuisiin kulttuuriin perustoihin, joiden varassa yhteiskunnallinen elämä toteutuu, kuten ihmisarvo- ja demokratiaperiaatteisiin. Nuoren kulttuurisen ymmärryksen ja luovuuden tukeminen on sekä kasvun tukemisen väline että sen päämäärä: Välineenä luova toiminta voi auttaa nuorta löytämään vahvuuksiaan ja heikkouksiaan, vahvistaa itsetuntoa ja rakentaa identiteettiä. (Ks. Madsen 2001, 44–45, 94–95; myös Kurki 2006, 149; Kurki 2007, 204, 208; Quintana 2002a, 165–170.) Päämääränä luovuuden toteuttaminen tekee ihmisestä kulttuurin uudistajan sen pelkän kulttuurin sijasta ja kulttuurin uudistamisen kautta yhteiskunnan muuttajan² (Kurki 2006, 148–151; ks. myös Kurki 2000, 14, 54–59). Nuoren tukeminen sosiokulttuurisen paikkansa löytämisessä on sosiaalipedagogisena tehtävänä perustavanlaatuinen.

Poliittinen integraatio ja sen tukeminen

Yhteiskunnallisella integraatiolla on myös poliittinen ulottuvuus, eli paikan löytäminen yhteiskunnassa edellyttää suhteen muodostamista sen poliittiseen toimintajärjestelmään. Mielekkään paikkansa yhteiskunnassa löytänyt yhteiskunnan jäsen on jollain tasolla kiinnostunut paitsi omista yksityisistä asioistaan myös yhteisistä asioista ja kykenee halutessaan osallistumaan ja vaikuttamaan niiden hoitamiseen. (Ks. Quintana 2002b, 191.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että jokaisella yhteiskunnan jäsenellä tulisi olla aktiivinen suhde muodolliseen päätöksentekojärjestelmään, sillä poliittisen osallistumisen mahdollisuuksia on

² Tämä näkemys on erityisen vahva sosiokulttuurisen innostamisen perinteessä, joka on sosiaalipedagogiikan merkittävä sovellusalue (ks. Kurki 2000 ja lisäksi tässä julkaisussa: Ryyänen, Kurki, Taipale).

muitakin kuin äänestäminen, puolueeseen kuuluminen ja ehdolle asetuminen paikallisissa ja valtakunnallisissa vaaleissa. Positiivista poliittista integraatiota voi kuvastaa myös aktiivisuus oman asuinalueen kehittämässä, ympäristö- tai ihmisoikeusjärjestön toiminnassa, erilaisessa vapaaehtoistyössä tai monessa muussa yhteistä hyvinvointia edistämään pyrkivässä toiminnassa. Lisäksi yhteiskunnan ja maailman tapahtumien seuraaminen ja varsinkin kriittinen kiinnostus, vaikka se ei muuttuisikaan aktiiviseksi toiminnaksi, voivat osoittaa itselle luontevan paikan löytämistä poliittisessa ympäristössä. Kuitenkin toiminnan kautta saavutettava konkreettinen kosketus todellisuuteen on keskeinen tekijä kiinnostuksen ja kriittisen tietoisuuden kehittämisessä ja vahvistamisessa. Täydellinen välinpitämättömyys omaa yksityistä elinpiiriä laajemmista asioista sen sijaan kertoo poliittisen integraation keskeneräisyydestä tai epäonnistumisesta. Oman poliittisen paikan löytämisen esteitä voivat aiheuttaa yhteiskunnan poliittiseen järjestelmään liittyvät tekijät, jotka estävät tai lannistavat kansalaisten todellista osallistumista, kun yhteiskunta ei tarjoakaan riittäviä ja riittävän monipuolisia poliittisen osallistumisen mahdollisuuksia. Demokraattisissa yhteiskunnissa poliittisen integraation toteutuminen on kuitenkin merkittävässä määrin asenteisiin liittyvä ja siten kasvatuksellinen kysymys. (Vrt. Kurki 2006, 151, 168.) Poliittisesti aktiivinen kansalaisuus ja kansalaisvaikuttamisen valmiuksien vahvistaminen ovatkin kansalaiskasvatuksen keskeisimpiä päämääriä (ks. esim. Arola & Sallila 2007; Suutarinen 2006; myös Tomperi & Piattoeva 2005).

Kansalaiskasvatuksen tarkastelut keskittyvät suurelta osin nuoruuteen, koska poliittisen sosialisoinnin kannalta olennaisimpina pidetään juuri muodollista poliittista täysi-ikäisyyttä³ edeltävinä vuosina saatuja tietoja ja kokemuksia yhteiskunnan toimintajärjestelmistä, kansalaisen oikeuksista ja velvollisuuksista sekä kansalaisosallistumisesta. Nähdään, että myös ja varsinkin poliittisesti alaikäisille nuorille tulee tarjota

³ eli äänioikeuden saavuttamisen ikää 18-vuotiaana

kansalaistoiminnan ja -vaikuttamisen harjoittelun mahdollisuuksia ja myös kokemuksia todellisesta osallistumisesta sekä päätöksentekoon yhteiseen hyvinvointiin vaikuttavista asioista että erilaisten yhteisten päämäärien toteuttamiseen konkreettisesti omalla toiminnallaan ja yhteistyöllä (ks. esim. Gretschel 2002, 15, 17–19).

Oleennaista poliittisessakin integraatiossa on nuoren tukeminen löytämään oma, itselleen luonnollinen ja mielekäs osallistumisen muoto, aktiivisempi tai passiivisempi, suurempi tai etäisempi, sanan tai toiminnan voimaan perustuva ja niin edelleen. Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta oleennaista poliittisen paikan etsimisessä on jokaisen omakohtaisen tiedostamisen prosessin käynnistäminen, oman tilanteen ja todellisuuden, omien toimintavalmiuksien, yhteistoiminnan voiman, muutosten tarpeiden ja mahdollisuuksien tiedostamisen aikaansaaminen ja siitä syntyvän osallistumishalun vahvistaminen. Jokaisen yhteiskunnan jäsenen ei tarvitse olla eturivissä valmiina toimintaan yhteiskunnan muuttamiseksi, mutta yhteiskunnan jäsenenä jokaisen nuoren tulisi kiinnostua oman elämänsä ja lähiyhteisönsä hyvinvoinnin ulkoisista ehdoista ja mahdollisuuksista niiden parantamiseen, yhteisen hyvinvoinnin vahvistamiseen. Nuoren poliittinen välinpitämättömyys voi johtua esimerkiksi itsekkeisestä oman edun tavoittelusta, elämän hedonistisesta nautintokeskeisyydestä tai henkilökohtaisten ongelmien ylitsepääsemättömyydestä ja lamaanuttavuudesta, mutta syiden erilaisuudesta huolimatta sosiaalipedagoginen toiminta voi kaikissa tilanteissa tukea tiedostamisen prosessin käynnistymistä ja eräänlaista heräämistä havaitsemaan myös ihmiset ympärillään, heidän tarpeensa ja yhteiset tarpeet. Toimintatavat ovat eri lähtökohdista erilaisia, mutta keskeistä on nuorten saattaminen yhteen keskustelemaan ja toimimaan, osallistumaan ja tiedostamaan. Päämääränä on löytää nuorelle hänen oma paikkansa yhteiskunnan täysivaltaisena ja toimintakykyisenä jäsenenä, joka on valmis toimintaan ja erityisesti yhteistoimintaan. Poliittinen integraatio on olennaisesti sosiaalista, yhteistyön ja yhteiselämän valmiuksien ja halun kehittymistä. Sosiaalipedagogiikan tehtävänä on siis vahvistaa integ-

raatiota myös sen poliittisella ulottuvuudella, vaikka sitä ei voikaan redusoida vain poliittiseksi kasvatukseksi. Poliittinen samoin kuin taloudellinenkin integraatio tarvitsee pohjakseen sosiokulttuurista integraatiota, nuoren kiinnittymistä sosiaalisen elämän kulttuuriseen kudokseen itsensä tuntevana ja arvokkaaksi kokevana persoonana. (Ks. Kurki 2006, 149–150, 165–168; myös 2007, 208, 211–214; García Garrido, Alejos Grau & Rodríguez Sedano 2001, 24; Quintana 2002b, 193, 196–197; vrt. Madsen 2001, 90–93.)

Lopuksi

Sosiaalipedagogiikan tehtävä voidaan siis ymmärtää laajasti ihmisen sosiaalisen kasvun prosessien tukemisena niin, että hän löytää itsensä inhimillisenä ja sosiaalisena persoonana sekä itselleen mielekkään ja luonnollisen paikan ympäröivässä sosiaalisessa ja laajemmin yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Nuoruudessa tämä tarkoittaa kokonaisvaltaista tukemista suhteen muodostamisessa ensisijaisesti omaan sosiokulttuuriseen ympäristöön ja sen pohjalta taloudelliseen ja poliittiseen toimintajärjestelmään. Sosiaalipedagogiikan tehtävän laaja-alaisuus ja kokonaisvaltaisuus eivät kuitenkaan tarkoita, että kaikki nuorten kasvatuksellinen kohtaaminen olisi luonteeltaan sosiaalipedagogista tai että sosiaalipedagogiikka tarjoaisi vastauksia kaikkiin nuoruuden ongelma- kysymyksiin. Sosiaalipedagoginen tarkastelu koskee nimenomaisesti yksilön, hänen eri yhteisöjensä ja yhteiskunnan välisten suhteiden kysymyksiä; sosiaalipedagogisella kasvatuksellisella toiminnalla on aina sosiaalinen, näihin suhteisiin liittyvä, ulottuvuutensa, ja lisäksi sosiaalipedagoginen toiminta on aina luonteeltaan kasvatuksellista, mikä erottaa sen esimerkiksi terapeuttisesta toiminnasta. Sosiaalipedagoginen toiminta ei synny mistään tietyistä sosiaalipedagogisista menetelmistä vaan siitä, että toimintaa ohjaa sosiaalipedagoginen ajattelu. Sosiaalipedagoginen sosiaalisen kasvun prosessien tukeminen tapahtuu toisaalta tuemalla erilaisten yhteisöjen kasvatuksellista potentiaalia, yhteisöjä kas-

vattajina, ja toisaalta kahden ihmisen välisessä kunnioittavassa ja rakkauteen perustuvassa pedagogisessa suhteessa (ks. Hämäläinen 2007, 174–181). Lisäksi sosiaalipedagogiseen toimintaan liittyy ajatus mahdollisuudesta ja tarpeesta poistaa ja muuttaa sellaisia yhteiskunnan rajoitteita ja ehtoja, jotka eivät salli paikkaansa etsivän ihmisen löytää itselleen mielekästä ja luonnollista ja siten hyvinvoinnin mahdollistavaa suhdetta muihin ihmisiin ja yhteiskunnan eri toimintajärjestelmiin.

Paikan etsimisen ja löytämisen tukemisen ottaminen sosiaalipedagogisen toiminnan tavoitteeksi voi toki vaikuttaa ristiriitaiselta nopeasti muuttuvassa ja ikään kuin jatkuvassa liikkeessä olevassa yhteiskunnassa, sillä johonkin paikkaan kiinnittyminen voi kuvastaa pikemminkin yhteiskunnallisesta kehityksestä jälkeen jäämistä, paikalleen jäähättämistä – ja siis sopeutumattomuutta yhteiskunnalliseen todellisuuteen (ks. Madsen 2001, 100). Paikalla yhteiskunnassa ei kuitenkaan tässä ole tarkoitettu mitään pysyvää lokeroa jossakin yhteiskuntajärjestelmän uumenissa, vaan paikan löytäminen on metafora sille, että yksilö onnistuu muodostamaan tasapainoisen suhteen yhteiskuntaan, löytämään henkisen tasapainon oman itsen ja yhteiskunnan vaatimusten ja mahdollisuuksien välillä. Paikan metafora tarjoaa mielikuvan pysähtymisestä ja rauhoittumisesta, ja vaikka ihmisen kehitys ja kasvu ei koskaan pysähdykään, on pysähtymispaikan löytäminen vertauskuvallisesti osuva ilmaus sille, mitä henkisen tasapainon löytämisellä tarkoitetaan: mahdollisuutta rauhoittua erilaisten odotusten ja vaatimusten ristipaineissa, koska voi kokea omien tarpeidensa ja toiveidensa sekä ympäröivän sosiaalisen todellisuuden tarjoamien mahdollisuuksien jollain tapaa kohtaavan. Jos nähdään, että ympäröivä todellisuus on jatkuvassa muutoksessa ja myös ihminen kehittyessään muuttuu koko ajan, ei paikan löytämisenkään tarvitse tarkoittaa mitään paikalleen asettumista. Paikan voi löytää myös liikkuvassa junassa, rauhoittua istuimelleen tekemään matkaa yhteiskuntajunan muutosvauhdin mukana, ja itselleen sopivan paikan löytäneenä nauttia maisemista ja keskustella kanssamatkustajien

kanssa, käydä liikeneuvottelua tai kirjoittaa mielipidekirjoitusta, miten kukin oman sosiokulttuuris-taloudellis-poliittisen tehtävänsä kokeekin.

Lähteet

- Ahonen, S.* 2000. Kansalaisyhteiskunta ja hyvinvointivaltio kasvatuksen sisältöinä. Teoksessa S. Suutarinen (toim.) Nuoresta pätevä kansalainen. Yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa. IEA Civics – Nuori kansalainen tutkimuksen julkaisuja 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 9–32.
- Allardt, E.* 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Antikainen, A.* 1998. Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta. Helsinki: WSOY.
- Arola, P. & Sallila, P.* (toim.) 2007. Koulussa kansalaiseksi. Opettaja ja aktiivinen koulukulttuuri. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Banaszak, R. A.* 1991. The Economic Perspective: Economic Literacy and Citizenship Education. Teoksessa R. E. Gross & T. L. Dynneson (eds.) Social Science Perspectives on Citizenship Education. New York and London: Teachers College Press, Columbia University, 88–115.
- Benedicto, J. & Luz Morán, M.* 2002. La construcción de una ciudadanía activa entre los jóvenes. Madrid: Instituto de la Juventud.
- Büchner, P.* 1990. Growing up in the Eighties: Changes in the Social Biography of Childhood in the FRG. Teoksessa L. Chisholm, P. Büchner, H-H. Krüger & P. Brown (eds.) Childhood, Youth and Social Change. A Comparative Perspective. London, New York, Philadelphia: The Falmer Press, 71–84.
- Donner, R.* 1994. The Regulation of Nationality in International Law. Second Edition. Irvington-on-Hudson, New York: Transnational Publishers, Inc.
- Dynneson, T. L. & Gross, R. E.* 1991. The Educational Perspective: Citizenship Education in American Society. Teoksessa R. E. Gross & T. L. Dynneson (eds.) Social Science Perspectives on Citizenship Education. New York and London: Teachers College Press, Columbia University, 1–42.
- Eskola, A. & Kurki, L.* 2001. Johdannoksi. Teoksessa: A. Eskola & L. Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 7–12.
- Evans, K. M.* 1998. Shaping Futures. Learning for Competence and Citizenship. Aldershot, Brookfield, Singapore, Sydney: Ashgate.

- García Garrido, J. L., Alejos Grau, C-J. & Rodríguez Sedano, A.* 2001. Esquemas de pedagogía social. Pamplona: EUNSA.
- Giddens, A.* 2001. Sociology. 4th Edition. Cambridge: Polity.
- Gretschel, A.* 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Studies in sport, physical education and health 85. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Helne, T., Hänninen, S. & Karjalainen, J.* 2004. Sisään, mutta mihin ja miten? – Kysymyksiä yhteisyydestä. Teoksessa T. Helne, S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: SoPhi, 7–19.
- Hämäläinen, J.* 2000. Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Hämäläinen J.* 2007. Nuorisokasvatuksen teoria sosiaalipedagogisessa kehyksessä. Teoksessa E. Nivala & M. Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Kuopion yliopisto, 169–200.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L.* 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Jones, G.* 2001. Critical Discussion: Modern or Postmodern Youth? Teoksessa H. Helve & C. Wallace (eds.) Youth, Citizenship and Empowerment. Aldershot, Burlington, Singapore, Sydney: Ashgate, 191–200.
- Julkunen, R.* 2001. Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R.* 2003. Iät ja ajat. Teoksessa T. Helne, R. Julkunen, J. Kajanoja, S. Laitinen-Kuikka, T. Silvasti & J. Simpura. Sosiaalinen politiikka. Helsinki: WSOY, 389–411.
- Julkunen, R.* 2004. Yhteiskunta vakuutuksena, vakuutus yhteiskuntana. Teoksessa T. Helne, S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: SoPhi, 249–267.
- Jyränki, A., Perttunen, J. & Vilkkonen, E.* 1989. Valta, valtio ja kansalainen. Johdatus julkisoikeuteen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kainulainen, S.* 1998. Elämäntapahtumat ja elämään tyytyväisyys eri sosiaaliluokissa. Kuopio: Kuopion yliopisto.

- Komonen, K.* 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, N:o 47. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kurki, L.* 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Kurki, L.* 2006. Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa L. Kurki & E. Nivala (toim.) Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampere University Press, 115–191.
- Kurki, L.* 2007. Nuorisokasvatus sosiokulttuurisen innostamisen kehyksessä. Teoksessa E. Nivala & M. Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Kuopion yliopisto, 201–228.
- Lister, R.* 1997. Citizenship. Feminist Perspectives. Hampshire, New York: Palgrave.
- Madsen, B.* 2001. Socialpedagogik. (Översättning från danska Birgitta Amstrand Frisk) Lund: Studentlitteratur.
- Marski, J.* 1996. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia 1995: uhat, mahdollisuudet ja uudet haasteet. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Mollenhauer, K.* 1987. Die Ursprünge der Sozialpädagogik in der industriellen Gesellschaft. Eine Untersuchung zur Struktur sozialpädagogischen Denkens und Handelns. Alkuperäisteos 1959. Weinheim und Basel: Beltz Verlag.
- Montoya Sáenz, J. M.* 2002. Marco conceptual de la Pedagogía Social. Teoksessa M. P. Lebrero Baena, J. M. Montoya Sáenz & J. M. Quintana Cabanas. Pedagogía Social. Unidades didácticas. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 18–123.
- Mäki-Kulmala, A.* 1993. Initiaatio ja alakulttuuri. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nivala, E.* 2006. Kunnan kansalainen yhteiskunnan kasvatuksellisenä ihanteena. Teoksessa L. Kurki & E. Nivala (toim.) Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampere University Press, 25–113.
- Nivala, E.* 2007. Kansalaisuus nuorisokasvatuksen teorian jäsentäjänä. Teoksessa E. Nivala & M. Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Kuopion yliopisto, 93–131.

- Parker, J.* 1998. *Citizenship, Work and Welfare. Searching for the Good Society.* Hampshire, London: Macmillan Press.
- Quintana Cabanas, J. M.* 1994. *Pedagogía social.* Madrid: Dykinson.
- Quintana Cabanas, J. M.* 2002a. La educación social en la adolescencia. Teoksessa M. P. Lebrero Baena, J. M. Montoya Sáenz & J. M. Quintana Cabanas. *Pedagogía Social. Unidades didácticas.* Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 163–184.
- Quintana Cabanas, J. M.* 2002b. La educación social en la juventud. Teoksessa M. P. Lebrero Baena, J. M. Montoya Sáenz & J. M. Quintana Cabanas. *Pedagogía Social. Unidades didácticas.* Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 185–204.
- Rautiainen, A.* (toim.) 2005. *Koulu yhteisöllisenä toimijana.* Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja B: oppimateriaalit 4. Helsinki: Stadia.
- Rinne, R. & Salmi, E.* 1998. *Oppimisen uusi järjestys. Uhkien ja verkostojen maailma koulun ja elämänmittaisen opiskelun haasteena.* Tampere: Vastapaino.
- Roche, M.* 1992. *Rethinking Citizenship. Welfare, Ideology and Change in Modern Society.* Cambridge, Oxford, Cambridge (USA): Polity Press.
- Saarinen P., Ruoppila, I. & Korhakangas, M.* 1989. *Kasvatuspsykologian kysymyksiä.* Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Siljander, P.* 2002. *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen.* Helsinki: Otava.
- Stevenson, N.* 2003. *Cultural Citizenship. Cosmopolitan Questions. Issues in Cultural and Media Studies.* Berkshire: Open University Press.
- Suutarinen, S.* (toim.) 2006. *Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste.* Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tomperi, T. & Piattoeva, N.* 2005. *Demokraattisten juurten kasvattaminen.* Teoksessa T. Kiilakoski, T. Tomperi & M. Vuorikoski (toim.) *Kenen kasvatusta? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus.* Tampere: Vastapaino, 247–286.
- Wexler, P., Grosshans, R. R., Qiao Hong Zhang & Byoung-Uk Kim* 1991. *The Cultural Perspective. Citizenship Education in Culture and Society.* Teoksessa R. E. Gross & T. L. Dynneson (eds.) *Social Science Perspectives on Citizenship Education.* New York and London: Teachers College Press, Columbia University, 141–160.